

The Greek Review of Social Research

Vol 33 (1978)

33-34

Αλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, Το πρόβλημα της τεκνογονίας και εγκύκλιος της εκκλησίας της Ελλάδος (1937). Συμβολή εις την ποιμαντικήν της τεκνογονίας εξ επόψεως ορθοδόξου

Av. Τζανίμης

doi: [10.12681/grsr.329](https://doi.org/10.12681/grsr.329)

Copyright © 1978, Av. Τζανίμης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Τζανίμης Α. (1978). Αλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, Το πρόβλημα της τεκνογονίας και εγκύκλιος της εκκλησίας της Ελλάδος (1937). Συμβολή εις την ποιμαντικήν της τεκνογονίας εξ επόψεως ορθοδόξου. *The Greek Review of Social Research*, 33, 532–533. <https://doi.org/10.12681/grsr.329>

μιά κεντρική ιδέα, τὴν ιδέα τοῦ ἔθνους. Γιατί τὸ ἔθνος δὲν ἀντιπροσωπεύει μόνο κοινοὶτητα ἀξιών γιὰ τὴν οικονομική ὀργάνωση καὶ τὴν ἠθική συμπεριφορά, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἀντιπροσωπεύει τὴ συνισταμένη μιάς ιδεολογίας: τῆς ιδεολογίας ποῦ θεωρεῖ ὡς ὑπεράτο πολιτικό καὶ κοινωνικό ἰδεῶδες τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνεξάρτητου ἔθνους-κράτους μὲσα στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου καὶ μόνο θεωρεῖται δυνατὴ ἡ οικονομική καὶ πολιτισμική ἀνάπτυξη (ἀπ' ὅπου καὶ ἡ ἐμφραση ποῦ δίνει στὴν αὐτόθνηνη λογοτεχνία καὶ τέχνη καὶ στὴν καταδικὴ τῶν ξένων ἐπιρροῶν καὶ ἐξαρτήσεων). Ἐν ὀνόματι τῆς ιδεολογίας τοῦ αὐτῆς τοῦ ἔθνους σάν σύνολο κρατικών πιά θεσμών ἀξιώνται ἀπὸ τοὺς πολίτες νὰ δίνουν συνεχῆ δείγματα τῆς ἀφοσιώσεώς τους σ' αὐτὸ (πατριωτικὲς τελετουργίες), νὰ μεταδίδουν τίς ἀξίες τοῦ μέσου τοῦ σχολείου καὶ τῆς οἰκογένειας καὶ νὰ θέωρα κινδύνου γιὰ τὴν ὑπόστασή του νὰ συσπάζουν ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τους τὴ ζωή.⁴ Θὰ μπορούσε νὰ πει κανεὶς ὅτι τόσο πῶ ζωντανὸ εἶναι ἕνα ἔθνος ὅσο πῶ ἔντονα καὶ πλατεῖα ἀποδεκτὴ εἶναι ἡ ιδεολογία αὐτὴ ἀπὸ τὰ μέλη του. Συγχρόνως ὅμως δὲν μπορεῖ παρά νὰ συμφωνῆσει κανεὶς μὲ τὴν ἀξιολογία παρατήρησι τοῦ Γ. Δασκαλάκη, ὅτι σήμερα συνεχῶς πληθαίνουν τὰ παραδείγματα τῆς συμπεροῦσεως στὴν πράξιν τῶν δύο κατὰ παράδοσιν ἀντίθετων ιδεολογιῶν: τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τοῦ διεθνισμοῦ.⁵

Κατὰ ὀρισμένη ἄποψη, στὰ ἀφρικανικά κράτη συναντοῦμε τὴν τῶση νὰ χρησιμοποιοῦνται οἱ ἔνοιους «ἔθνος» καὶ «ἐθνική συνειδήσι» ὅπως ἔχουν διαμορφωθεῖ ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἔμπειρία καὶ παράδοσιν, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα τὰ δεδομένα τῶν κοινοτήτων αὐτῶν δὲν ἀντιστοιχοῦν στὸ περιεχόμενο τῶν ἔτσι ὀριζομένων ἐνοιῶν.⁶

Τὴν ἄποψη αὐτὴ δὲν μοιάζει νὰ συμμερίζεται ἡ συγγραφέας, ποῦ θεωρεῖ ὅτι τὸ Κογκό λειτουργεῖ σάν ἔθνος, παρά τὴ γλωσσική του ἀνομοιογένεια, τὴν ἐξαρτημένη οἰκονομία του καὶ τὴν πολιτισμική του ἐξάρτησι ἀπὸ τὴ Γαλλία (σ.σ. 68-81), λόγῳ κυρίως τῆς κοινῆς του ἱστορίας (σ.σ. 48-61), τῆς κοινῆς του οικονομικῆς ζωῆς (σ.σ. 61-65) καὶ τοῦ κοινού του πολιτισμοῦ (σ.σ. 65-67).

Ἐθνικὴ συνειδήσι

Γιὰ νὰ ἀξιολογήσει τὴν ἐνασση τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως (ὄχι σὲ μιά μαθηματικὴ κλίμακα πῶν διαβαθμίσεων τῆς, ἀλλὰ γενικά σὲ ποσοτικό ἐπίπεδο) ἡ Μαρία Ἡλιού ἀκολουθεῖ βασικά δύο μεθόδους:

1. Τὴ μέθοδο τῆς ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου (content analysis) καὶ πῶ συγκεκριμένα: (α) τοῦ περιεχομένου

νῶν 49 ἔργων (ποιημάτων, διηγημάτων, μυθιστορημάτων καὶ θεατρικῶν ἔργων) 15 συγγραφέων ποῦ ἀντιπροσωπεύουν τὴ νέα λογοτεχνία τοῦ Κογκό τῶν 25 τελευταίων χρόνων (σ.σ. 81-116) καὶ (β) τοῦ περιεχομένου τῶν σχολικών προγραμμάτων (μαθήματος ἱστορίας, γεωγραφίας, φιλολογίας, κτλ.) ἀκόμη καὶ τῶν τραγουδιῶν ποῦ διδασκονται στοὺς μικροὺς Κογκολέζους μαθητῆς (σ.σ. 152-157, 189-210, 231-238).

2. Τὴ μέθοδο ἐρευνας διὰ τῆς συμπεριφορῆς ἐρωτηματολογίου ὑπὸ τοὺς μαθητῆς τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, δηλαδὴ τοὺς μέλλοντες διαμορφωτῆς τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν μελλοντικῶν γενεῶν τοῦ Κογκό, πάνω σὲ θέματα ποῦ θὰ προσδιόριζαν τὴ δικὴ τους στάση ἀπέναντι στὸ ἔθνος τοῦ Κογκό (σ.σ. 259-334).

Τρία στοιχεῖα ξεχώρισε ἡ συγγραφέας ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις τῶν ἐρευνημένων της, ποῦ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐμφοροῦνται ἀπὸ αἰσθήματα ἐθνικῆς συνειδήσεως: (1) τὸ συναίσθημα τῆς συμμετοχῆς στὴν ἐθνικὴ ὀλότηρα (2) τὴν ἐπιθυμία γιὰ συμβολὴ στὴν ἀνάπτυξη τῆς χώρας καὶ (3) τὴν ιδεολογικὴ καὶ πολιτικὴ ὑποστήριξη τῶν συμφερόντων τοῦ Κογκό (σ.σ. 319-327).

3. Κύριο συμπέρασμα: «τὰ λόγια εἶναι τὰ λόγια τοὺς ἀλλὰ τὸ τραγοῦδι εἶναι δικό μας»⁷

Μὲ ἀξιοζήλευτα ἰσοροπημένη σκέψη, ποῦ οὐτε στιγμή δὲν παρσοῦρεται σὲ ἀκράτες θέσεις καὶ ἐρμηγνεῖς, δηλαδὴ μὲ κρίση, ἡ Μαρία Ἡλιού ζυγίζει τὴ *διφορούμενη* ἐπίδραση τοῦ ρόλου τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος πάνω στὴ συνειδητοποίηση ἀπὸ μέρους τῶν Κογκολέζων τῆς κοινωνίας τους σάν ἔθνος.

Ὅπως καταλήγει ἡ ἴδια: «Ὁ διφορούμενος ρόλος τῆς ἐκπαίδεσεως στὸ Κογκό ποῦ ἐνισχύει ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀμυρσβητεῖ τὴν πολιτισμικὴ ἐξάρτησι, ἀνανακλά μιά περίοδο μεταβάσεως στὴν ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἀναπτυσσόμενου ἔθνους». Ἡ ἐκπαίδευσι, ἰδεολογικό εργαλεῖο στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐξουσίας, διατηρεῖ παρά ταῦτα μιά σχετικὴ ἀυτονομία ποῦ τῆς ἐπιτρέπει νὰ ἐπηρεάζει τίς διαδικασίες πῶν βρίσκονται στὸ στάδιο τῆς διαμορφώσεως τους. [Τὸ ἐκπαιδευτικό σύστημα] περιλαμβάνει δυνάμει ἀποτελέσματα ποῦ υπερβάλλουν τοὺς στόχους ποῦ τοῦ ἀποδίδονται [συνήθως]. Φέρνει ἔτσι μέσα του, ὅπως ἄλλοστε ἡ ἴδια ἡ κογκολέζικὴ κοινωνία, ἀλλὰ καὶ κάθε κοινωνία, [τίς δυνατότητες] γιὰ ποικίλες καὶ διαφορετικὲς ἐξελιξεις στὸ μέλλον, ποῦ τοῦ ποῖα τελικά ἀπὸ αὐτὲς θὰ πραγματοποιηθεῖ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴ συστέχισι τῶν ἐν κινήσει κοινωνικῶν δυνάμεων» (σελ. 344).

7. Θεόφιλος Obenga. Ἀναφέρεται ἀπὸ τὴ συγγραφέα στὴ σελ. 220.

Μήπως κάτι ἀνάλογο δὲν θὰ μπορούσε νὰ παρατηρηθεῖ κανεὶς καὶ γιὰ τὸ ρόλο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος στὸν τόπο μας, ὄχι πιά πάνω στὴν ἐξέλιξη τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ πάνω στὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων μας, τῆς συνειδητοποίησεως ἀπὸ μέρους τους τῆς ἀνάγκης γιὰ βελτίωση καὶ γιὰ μεταρρῆθμιση τῶν εὔρτερων δομῶν τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας; Γιατί ἄς μὴν ξεχνῶμε ὅτι ὁ ρόλος τῶν ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων δὲν εἶναι ποτὲ μονοσήμαντος, ἀλλὰ πάντοτε διφορούμενος καὶ ἀντιφατικός: ἐνισχύει βέβαια τὴ συντήρησι τῆς πολιτισμικῆς κληρονομίας ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῆς ἴδιας αὐτῆς κληρονομίας ἀπὸ τὴν κάθε νεώτερη γενιά.

ΙΩΑΝΝΑ ΛΑΜΠΙΡΗ-ΔΗΜΑΚΗ

Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, *Τὸ πρόβλημα τῆς τεκτονίας καὶ ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1937)*. Συμβολὴ εἰς τὴν Ποιμαντική τῆς Τεκτονίας ἐξ ἐπισώσεως Ὁρθοδόξου, Ἀθήναι 1977, σελ. 180.

Ὁ δρ Σταυροπούλου μὲ τὴ μελέτη του ἔχει σκοπὸ νὰ παρουσιάσει στὸ ἑλληνικό κοινό μιά «παλιὰ» ἐκκλησιαστικὴ Ἐγκύκλιος, ποῦ ἀναφέρεται σ' ἕνα καιρὸ κοινωνικό πρόβλημα τῆς τεκτονίας.

Στὴν εἰσαγωγή ὁ συγγραφέας κάνει λόγο γιὰ τὴν πρώτη δημοσίευσι (Ὀκτ. 1937) τῆς Ἐγκυκλίου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «περὶ τῆς τεκτονίας» καὶ ἀναφέρεται στὴς ἐξ ὀλοκλήρου ἡ ἐπὶ μέρους ἀναδημοσίευσεως τοῦ κειμένου τῆς.

Στὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς μελέτης γίνεται λόγος γιὰ τίς πηγῆς τῆς Ἐγκυκλίου. Ζάν τέτοιες ἀναφέρονται τὰ σχετικά μὲ τὸ θέμα τῆς τεκτονίας δημοσιεύματα τοῦ θρησκευτικοῦ περιοδικοῦ *Ζωή*, ποῦ ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη θρησκευτικὴ ὀργάνωση, καὶ ἡ ἐιδικὴ πραγματεία τοῦ τότε προϊστάμενου τῆς παραπάνω θρησκευτικῆς ὀργανώσεως (*Ζωή*) ἄρχιμ. Σεραφεὶμ Παπακόμης μὲ τίτλο: *Τὸ ζήτημα τῆς τεκτονίας* (α' ἔκδοσις 1933). Βέβαια, τὸ ζήτημα τῆς τεκτονίας δὲν εἶχε ἀπασχολήσει μόνο τὸν τύπο τῆς *Ζωῆς*, ἀλλὰ καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν ὀργανωσέων καὶ συλλόγων, ὅπως π.χ. ἐκεῖνον τῆς «Ἀναπλάσεως» καὶ τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἐνώσεων, τῶν ὁποίων προϊστατο ὁ π. Ἀγγελος Νησιώτης. Ὅσο γιὰ τὴν πραγματεία τοῦ ἀρχιμ. Σεραφεὶμ

4. Βλ. H. Kohn, *Nationalism: its Meaning and History* (Princeton, 1955).

5. Βλ. Γ. Δασκαλάκη, «Διεθνιστικοὶ Ἐθνισμοί», *Βῆμα*, 11 Νοεμβρίου 1978.

6. R. Emerson, *From Empire to Nation* (Harvard University Press, 1960).

Παπακόστα, στην οποία εκφράζεται ή ανησυχία του για το ζήτημα της τεκνογονίας, μπορεί να αποτελέσει τη μόνη συγκροτημένη από απόψεως μεθόδου μελέτη επί του θέματος που προέρχεται από το χώρο της ελληνικής θρησκευτικής οργανώσεως, αλλά η επίδραση που έχει υποστεί από ξενογλωσσα κείμενα αναφερόμενα στο ίδιο θέμα είναι εμφανής. Αυτό ομολογείται έμμεσα και από τον δρα Σταυρόπουλο.

Στό δεύτερο κεφάλαιο ο συγγραφέας προβαίνει σε μία εξονυχιστική και αξιολογική ανάλυση του περιεχομένου της 'Εγκυκλίου χωρίζοντάς το, πολύ ευστοχα, σε παραγράφους κατά ένότητες. 'Εδώ επισημαίνονται ιδιαίτερα από το συγγραφέα ελλείψεις, ανακρίβειες και παρερμηνείες που καταλογίζονται στους συντάκτες της 'Εγκυκλίου. Νομίζουμε ότι η αυστηρή επιστημονική μέθοδος με την οποία ερμηνεύει και κρίνει ο συγγραφέας μεμονωμένες προτάσεις και φράσεις της 'Εγκυκλίου σε σχέση με τις ελληνικές και ξενόγλωσσες πηγές της, είναι κάπως εξεζητημένη. Δυσκολευόμαστε να εκτιμήσουμε το μέγεθος της βοήθειας, που μπορεί να προσφέρει στον αναγνώστη της μελέτης ή διατύπωση της γνώμης του πάνω σ' αυτές.

Γιά την πληρέστερη ενημέρωση των αναγνωστών παραθέτει σ' ένα τρίτο κεφάλαιο τὰ παράλληλα χωρία της 'Εγκυκλίου και των πηγών της και κυρίως της πραγματείας του άρχιμ. Σεραφείμ Παπακόστα. 'Ακολουθούν συμπεράσματα και προοπτικές, ή μετάφραση της 'Εγκυκλίου στην αγγλική γλώσσα και η 'Εγκύκλιος της 'Ιεραρχίας της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος «Περί εκτρόσεων», που έξεδόθη το έτος 1968.

'Η απόφαση του 'Αλ. Σταυρόπουλου να φέρει στη δημοσιότητα μία «παλιά» εκκλησιαστική 'Εγκύκλιο ακολουθώντας γι' αυτό τη μέθοδο της συγκριτικής ανάλυσεως

και της αντικειμενικής εκθέσεως των δεδομένων απ' αυτήν, θά πρέπει να εκτιμηθεί δεόντως. 'Από ό,τι γνωρίζουμε, αποτελεί ίσως την πρώτη μελέτη αυτού του είδους αναφορικά με τις ελάχιστες εξ' άλλου επίσημες εκκλησιαστικές 'Εγκυκλίου τις αναφερόμενες σε διάφορα κοινωνικά θέματα.

'Η σημασία της εκκλησιαστικής 'Εγκυκλίου, ανεξάρτητα από τις πηγές από τις όποιες άντλεί το περιεχόμενό της και τις ελάχιστες και άσημαντες ελλείψεις, ανακρίβειες και παρερμηνείες που παρουσιάζει, είναι πολύ μεγάλη, κι αυτό γιατί το ζήτημα της τεκνογονίας προβάλλει και σήμερα δέξτατο άπειλόντας την ύπαρξη της ελληνικής κοινωνίας.

'Θά ήταν λοιπόν εύχης έργο ή μελέτη του 'Αλ. Σταυρόπουλου να αποτελέσει ένα νέο ερέθισμα για την ανάληψη από την 'Ιεραρχία της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος βοηθούμενη γι' αυτό και από όλες τις ελληνικές θρησκευτικές οργανώσεις και τους 'Ελληνες διανοούμενους, μιάς νέας σταυροφορίας για μιά ολοκληρωμένη και αντικειμενική διαφώτιση του ελληνικού λαού βασισμένη στα δεδομένα της επιστήμης (ψυχολογία, ήθικη, στατιστική) και των συνθηκών της ζωής και όχι στα μέτρα και τις άρχξ μιάς συγκεκριμένης θρησκευτικής προσωπικότητας ή μιάς συγκεκριμένης θρησκευτικής οργανώσεως. 'Τό πρόβλημα της τεκνογονίας δέν άνορα σέ όρισμένες μόνο κοινωνικές ομάδες στίς όποιες θά μπορούσε να έχει άπήχηση ή άρθρογραφία του τύπου μιάς όρισμένης θρησκευτικής οργανώσεως, άλλα είναι ένα πρόβλημα που άπασχολεί την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της στο όποιο θά μπορούσε, και σήμερα άκόμη, να έχει άπήχηση μιά νέα εκκλησιαστική 'Εγκύκλιος για τό φλέγον αυτό κοινωνικό ζήτημα.

ΑΝ. ΤΖΑΝΙΜΗΣ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

*The Greek Review of Social
Research*

'Εκδότης: 'Εθνικό Κέντρο
Κοινωνικών 'Ερευνών (ΝΠΔΔ)
Σοφοκλέους 1, 'Αθήνα 122

'Ετος 9ο, Τεύχος 33-34
Β' και Γ' τετράμηνο 1978

Φωτοστοιχειοθεσία:

ΑΘΗΝΑ ΑΕ

Ευριπίδου 87

Επιμέλεια εκδόσεως

Τμήμα Δημοσιεύσεων

Διευθύνσεως 'Ενημερώσεως του

'Εθνικού Κέντρου

Κοινωνικών 'Ερευνών

ΤΙΜΗ: Δρχ. 250

συνδρομές έσωτερικού (3 τεύχη):

για ίδιυτες δρχ. 500.

για σπουδαστές δρχ. 400.

για νομικά πρόσωπα, τράπεζες,
οργανισμούς δρχ. 600

ή αναδημοσίευση της ύλης του
περιοδικού επιτρέπεται μόνο με
άδεια του διευθυντού συντάξεως